

Stor-Elvdal kommune

Rådmann

KOMMUNAL- OG
MODERNISERINGSDEPARTEMENTET

Postboks 8112 DEP
0032 OSLO

Dato 26.03.2021

Vår ref. 2020/2346

Deres ref.

NOU 2020:15 - Det handler om Norge - Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene - Stor-Elvdal kommunes innspill til høring

I stedet for å skissere en egen innstilling fra rådmannen, velger han å støtte seg til den innstillingen som KS-Innlandet har foreslått, både gjennom sin høringsuttalelse, samt i utkast til saksfremlegg til kommunene. I tillegg kommer Stor-Elvdal kommune med noen tilleggsforslag som er fremkommet i arbeidsmøte med formannskapet i Stor-Elvdal kommune 22.3.21.

Formannskapet kjenner seg godt igjen i den situasjonsbeskrivelsen utvalget gjør av utfordringene i distriktene og støtter opp om å utvikle tiltak innen den «brede distriktpolitikken» som kan gi likeverdig grunnlag for å tilrettelegge for attraktive og gode lokalsamfunn.

Sentralisering er; sammen med utenforskap, to dramatiske samfunnsutviklingstrekk våre politikere og alle andre bør tenke gjennom hvordan vi skal klare å bekjempe. Kvaliteten på samfunnet vårt er avhengig av at vi lykkes, slik NOU 2020:15 påpeker.

Utvikling av nye arbeidsplasser er viktig. Det vises her til utredningen om næringsrettede virkemidler i NOU 2020:12 - Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn, Brandtzæg-utvalget.

Skal en lykkes i å snu flyttestrømmen slik Norman-utvalget foreslår, kreves det svært sterke virkemidler.

Under har Stor-Elvdal kommune satt opp følgende tiltak som vi anser som svært viktige for utviklingen av distriktene og for Norge som nasjon:

- **Forsøksfylker og forsøkskommuner;**

Innlandet fylke bør bli forsøksfylke for utprøving av nye distriktpolitiske virkemidler i tråd med utvalgets anbefalinger. Det bør også søkes «frikommuneforsøk» med fristilling fra statlige retningslinjer for å skape nye gode løsninger – rammestyring.

Stor-Elvdal kommune kunne for øvrig godt tenke seg å være en «pilot-kommune» for flere av disse tiltakene, da vi er representative for flere av utfordringene.

- **Digital infrastruktur og veier;**

Det viktigste tiltaket innen infrastruktursatsing er at høyhastighets bredbånd til alle husstander må på plass og statens finansiering må sikre dette der markedet ikke leverer. I tillegg er det viktig å prioritere regionforstørring gjennom utbedring av fylkes- og riksveinettet.

- **Desentralisert utdanning;**

Å kunne ta utdanning og oppdatere kompetanse uten å flytte er viktig. Det må sikres virkemidler for å utvikle dette tilbudet til vårt fylke, herunder det å opprette kompetanse- og studiesentre. På 60-tallet opprettet man flere distriktshøgskoler. De ble bærebjelken i høyere utdanning i distriktene og flere av dem er senere blitt universiteter. Studiesentrene kan ha egne studieretninger, men også ha ulike desentraliserte utdanninger knyttet opp mot etablerte studiesteder. Studentene bør få egne stipender og raskere nedskriving av studielån. Økonomiske virkemiddel vil garantert motivere studenter. Uten utdanning i distriktene – ingen ungdom.

Vi vil også påpeke viktigheten av et videregående skoletilbud i rimelig nærhet til ungdommenes bosted. Frafall i den videregående skolen er et problem i flere utkantkommuner, der ungdom må flytte hjemmefra som 15-16 åringer. Dette gjør at den generelle utdannelsesgraden i distriktene er synkende. Utdanningstilbud både innen studiespesialisering og innen yrkesfag må være tilgjengelig. NOU 2020:12 påpeker betydningen utdanningssystemet har for å beholde kompetent arbeidskraft lokalt.

- **Boligmarkeder;**

Det må gjøres en gjennomgang av skattesystem og virkemidler i Husbanken for å utvikle et mer velfungerende boligmarked («prøvebolig» og seniorbolig) i distriktene og en bedre balanse mellom sentrum – periferi.

Det kan også være behov for en ny boligpolitikk for distriktene. Mange steder er boliger i praksis ikke omsettbare. Eldre bor lenge i eget hus i stedet for å flytte til mer sentrale og lettstelte leiligheter i kommunesentrene, rett og slett fordi de har ikke råd til noe annet. Både for den enkelte og lokalsamfunnet er dette krevende og kostbart. Vi trenger med andre ord nye grep og nye virkemidler for boligpolitikken i distriktene som setter boliger i sirkulasjon.

- **Finansering av kommunal sektor;**

I gjennomgangen av inntektssystemet bør det vurderes om «hyttekommuner», med stort antall deltidsinnbyggere, skal kompenseres for ekstra kostnader dette påfører blant annet helsevesenet, VA og annen grunnberedskap. En må sikre at de regionalpolitiske elementene kompenseres ut fra de faktiske distriktsutfordringer som eksisterer innen ulike områder. Økningen i antall eldre krever kompetanse og penger. Det kreves nasjonale tiltak for å finansiere sektoren, herunder ressurskrevende tjenester. Større kommunal økonomi og autonomi for kommunene, for å skape handlingsrom som kan kanaliseres mot ulike attraktivitet / bolystiltak i kommunene.

I tillegg til grunnleggende ting som skole, arbeidsplasser, boliger, legedekning, beredskap osv. er mulighet for ulike aktiviteter som idrett, kultur og sosiale samlingsplasser veldig viktig for utvikling i distrikts-Norge.

- **En ny statlig desentraliseringsreform fundert på foreslåtte tiltak i NOU 2020:12**

Det må etableres en massiv statlig satsing på Norges 159 bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA-regioner) – helt uavhengig av innbyggerstørrelse. I likhet med differensiert arbeidsgiveravgift, bør staten vurdere den samme differensieringen av merverdiavgiften (MVA). Det bør f.eks. utredes en modell der staten øker mva. i BA-regioner med sterk vekst og reduserer mva. -avgiften i BA-regioner der det ikke er vekst. Dette tiltaket kan gi vekst i norske arbeidsplasser og i regioner der vi trenger det – noe f.eks. pandemien har vist oss har vært tilfelle for grensekommuner mot Sverige.

Samlet sett kan dette føre til mindre press i deler av norsk økonomi. Vi påpeker også viktigheten av å se sammenhenger mellom helsetjenester, behovet for økt nasjonal beredskap, styrket forsvarsevne og større variasjon i næringslivet i alle landets BA-regioner (regionreformen og kommunereformen «bommet» begge i forholdet til hvordan landet «logisk henger sammen»). Legedekning og legesituasjon i distriktene må være fullfinansiert og staten må tilrettelegge for full legedekning i alle landets BA-regioner.

- **Arbeidsinnvandring.** Vi må ha større innvandring, både av flyktninger, asylsøkere og arbeidsinnvandrere fra EØS område. Vi er for få innbyggere i yrkesaktiv alder i dette landet til å klare å bosette hele landet. Vi trenger flere hoder og flere hender. Kvalifisert arbeidskraft fra EØS – område kunne kommet gjennom EU/EØS – samarbeidet/program.
- **Gratis barnehage og SFO.** Vi synes også Norman-utvalget har gode poeng når de foreslår gratis SFO, gratis barnehage og forsøk med førerkort for 16-åringer. Det er nødvendig med helt nye virkemidler ved siden av økonomiske virkemidler som har ønskede effekter. Det er kjent at bygdene har ekstra store utfordringer med å få nok barnefamilier til å opprettholde befolkningen og til å ta vare på den økende andelen eldre innbyggere. Tiltak rettet spesielt mot barnefamilier er derfor viktig i dette arbeidet.
- **Landbrukspolitik og satsing på grønne næringer.** Staten bør bruke modeller fra Sveits og se til virkemidler som fremmer opprettholdelse av levende jordbruksarealer, utmarksarealer, biodiversitet og størst mulig arealutnyttelse. Subsidiene bør innrettes slik at de i stor grad også premierer bruk av utmarksarealer og opprettholdelse av et levende kulturlandskap. Staten må legge til rette for grønne næringer og verdiskaping i distriktene i form av FoU-midler til allerede eksisterende næringer.

I stedet for å gi støtte pr. dyr gis det i Sveits pr. dekar uavhengig av hva som dyrkes eller til for eksempel miljø- eller landskapstiltak. Det betyr samtidig at nesten all støtte i Sveits er i såkalt grønn sektor og at de er tilpasset det som forventes i en ny WTO-avtale. Hovedmålene for landbruket er matproduksjon til det sveitsiske folk, velstelt kulturlandskap, desentralisert bosetting og bevaring av naturressurser. Denne modellen kunne bidratt til økt bosetting i distriktene også i Norge, der de mindre brukene som nå er «ulønnsomme», kunne blitt attraktive i et arealforvaltning- og bosettingsperspektiv.

Saksfremstilling:

Utvalget gir en god beskrivelse av situasjonen i distriktene, noe som også er dekkende for situasjonen i Innlandet. Befolkningsnedgang, aldring og spredt bosetting gir mange utfordringer. Demografien er utfordrende med langt flere eldre og synkende befolkningstall. Utvalget legger til grunn SSB sitt mellomalternativ og antar at folketallet vil stabilisere seg i sentralitetsklasse 5 og 6 frem til 2040, - synke med 1%. Dette er trolig svært optimistisk. Vår erfaring de senere år, er at lav-alternativet til SSB er det som ligger nærmest den faktiske utvikling. Telemarksforskning sine framskrivinger viser også en klart mer negativ utvikling, slik Brantzæg-utvalget viser til. Utvalget viser til at fødselsoverskuddet er borte i distriktene og at flyttestrømmen må snu, fra byene mot distriktene. Dette vil kreve svært sterke virkemidler om en skal lykkes.

Utvalget peker på at det ikke er arbeid alene som kan få folk til å bli eller flytte til distriktene. Både næringsliv og kommuner sliter med å rekruttere kompetent og kvalifisert arbeidskraft. Det er troen på det gode liv med svært mange andre kvaliteter enn det byene har å by på som kan sikre bosettingen i distriktskommunene. I et klimaperspektiv kan dette også være en riktig vei å gå. Distriktpolitikken må bidra til å skape bærekraftige samfunn som gir folk og virksomheter lyst til å komme og å bli værende.

To tanker i hodet.

Det er store muligheter for å utvikle gode arbeidsplasser i lokalt næringsliv. Det er kun gjennom en aktiv politikk vi kan skape svært gode lokalsamfunn å bo og leve i. For å lykkes med dette må en ha et realistisk syn på de utfordringer som våre distrikter står overfor. Det krever at en samtidig som en leter frem og markedsfører de muligheter som ligger her, erkjenner at vi må omstille oss til en annen demografi og finne helt nye løsninger for å kunne yte gode tidsriktige tjenester til fremtidens innbyggere. Vi må arbeide på begge disse frontene samtidig for å nå våre mål. Å skape grunnlag for det gode liv i Innlandet, selv med noe færre innbyggere i deler av vårt område, er målet.

Norge eldes – vi er først ute.

Innlandet er første fylke som har flere eldre enn unge. Det er tunge nasjonale trender og utfordringer knyttet til finansiering og tilstrekkelig kompetanse og arbeidskraft, er felles utfordringer. At dette må løses ved nasjonale tiltak, er vi helt enige i. Vår situasjon gir muligheter for å utvikle nye løsninger i sektoren og i næringslivet i form av produkter og tjenester til en etter hvert kjøpesterk gruppe. Finansieringen av ressurskrevende tjenester, sammen med oppgaveglidning fra sykehus til kommune, må løses om tilliten til våre tjenester skal opprettholdes på sikt.

Infrastruktur for regionforstørring.

Utviklingen siden mars 2020 med korona, har vist de digitale mulighetene og mangelen på høyhastighets bredbånd i betydelige deler av Innlandet. For at vår befolkning skal kunne delta i samfunnslivet, i undervisning og arbeid, og for å kunne effektivisere både i offentlig og privat sektor er vi helt avhengig av å få dette på plass. Markedet løser ikke dette, her må staten tungt inn.

Når vi kan bruke 200-300 mrd. på halvannet år i koronatiltak, må noen få mrd. til dette være lett å få på plass. For å utvikle større bo- og arbeidsmarkeder, er vi avhengige av en infrastruktur som binder byer, tettsteder og grender sammen. Det er tiden det tar å reise, mer enn antall km som teller. Vi er enig med utvalget at det virker som sløsing med samfunnets midler å bygge ny vei, for så å legge på bompenger som gjør at den blir brukt mindre enn behovet er. Her bør en se på alternative finansieringsformer der kapasiteten på veien ikke overskrides. Innlandet har 7000 km fylkesvei med store etterslep på vedlikehold og utbedring. Dette er svært uheldig for bosetting og næringsliv i tillegg til trafikksikkerheten.

Hele Innlandet har «distriktsutfordringer» og for å styrke regionen bør det også satses på regionforstørring i mer sentrale områder. Aksen Elverum – Raufoss må bygges ut til 110 km/t slik at vi kan få et tyngre bo- og arbeidsmarked uavhengig av det sentrale Oslo/Viken.

Velfungerende boligmarkeder

I deler av fylket er markedsverdien av en bolig mindre enn byggekostnaden, og det er lite tilbud av leiligheter, rekkehus mv i distriktskommunene. Lav verdi gjør at boliger ikke selges eller leies ut, men blir fritidsboliger. For å få folk til å flytte til distriktene må en utvikle et mer differensiert boligtilbud, dette vil også bidra til at eldre kan få mer tilpassede boliger. Når en skattefritt kan øke verdien på en normal leilighet i byen tilsvarende en netto årslønn pr år, vil det innebære stor risiko å flytte ut. Det må utvikles ny policy og virkemidler for å jevne ut denne ubalansen. Virkemidler i Husbanken for å avlaste risiko kan være en av disse

Kompetanse

For å sikre god kompetanse til private og offentlige arbeidsgivere i distriktene er det viktig å kunne ta utdanning / etterutdanning ved siden av jobb og uten å flytte. Det er derfor viktig at det utvikles programmer som kan tas desentralt. Universitets- og høyskolesektoren må stimuleres til å utvikle slike programmer og virkemidler for å sikre bestilling av dette. Hedmark og Oppland distriktshøgskole var i sin tid pioner på desentralisert høyere utdanning. Her har vi fortsatt god kompetanse på slik utdanning.

Inntektssystemet – finansiering av kommunal sektor.

Finansiering av sektoren er avgjørende for at det kan ytes likeverdige tjenester i alle deler av landet. Det er nå et eget utvalg som gjennomgår inntektssystemet. Det er positivt at utvalget kan vurdere om hyttekommuner som har mange fritidsbeboere bør kompenseres for merutgifter knyttet til det. Av større betydning er nok andre regionalpolitiske elementer i systemet. Det er klart at distriktsutfordringene er minst like store i deler av Innlandet som i nord. Uttellingen i systemet bør derfor knyttes til omfang av slike utfordringer uavhengig av hvor i landet området ligger.

Forsøk med nye virkemidler

Utvalget foreslår å prøve ut og evaluere en del nye virkemidler for å se om de har den ønskede effekt, før disse tas i bruk i stor skala. Gratis barnehage/SFO, førerkort til 16-åringer, samling av statlige arbeidsplasser med mer er interessante virkemidler. Innlandet kan egne seg godt som en forsøksregion i denne sammenheng og bør søke om å bli forsøksområde. For å gi enkeltområder større frihet til å utvikle gode løsninger, bør en også vurdere å opprette en «frikommunestatus» der statlig sektorstyring slippes opp.

Andre lokale vurderinger

Dette er en svært interessant utredning, med gode analyser og med noen nye og interessante forslag til distriktpolitiske virkemiddel. Vi kjenner oss godt igjen i det bakteppet som her gis. Vi ser også at vi i Stor-Elvdal er typiske for beskrivelsen på flere områder. Utfordringsbildet – mot stabilisering av folketallet: På generelt nivå ser vi at beskrivelsen gir et godt bilde, og både SSB og Telemarksforskning har prognoser som i hovedsak stemmer godt. Disse viser i beste fall (optimistisk anslag) at mange distriktskommuner vil få nedgang i folketall, mens noen vil klare å stabilisere dette. Selv de mest optimistiske prognoser fra SSB og Telemarksforskning slår fast at vårt folketall vil synke fremover mot 2030 og 2040. Et godt omdømme, snøsikre vintre og muligheter for aktive somre bringer folk hit.

Konklusjon:

Formannskapet kjenner seg godt igjen i den situasjonsbeskrivelsen utvalget gjør av utfordringene i distriktene og støtter opp om å utvikle tiltak innen den «brede distriktpolitikken» som kan gi likeverdig grunnlag for å tilrettelegge for attraktive og gode lokalsamfunn.

Sentralisering er; sammen med utenforskap, to dramatiske samfunnsutviklingstrekk våre politikere og alle andre bør tenke gjennom hvordan vi skal klare å bekjempe. Kvaliteten på samfunnet vårt er avhengig av at vi lykkes, slik NOU 2020:15 påpeker.

Utvikling av nye arbeidsplasser er viktig. Det vises her til utredningen om næringsrettede virkemidler i NOU 2020:12 - Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn, Brandtzæg-utvalget. Skal en lykkes i å snu flyttestrømmen slik Norman-utvalget foreslår, kreves det svært sterke virkemidler. Følgende tiltak anser vi som svært viktige for utviklingen av distriktene og for Norge som nasjon:

- ***Forsøksfylker og forsøkskommuner***
- ***Digital infrastruktur og veier***
- ***Desentralisert videregående og høyere utdanning***
- ***Boligmarkeder***
- ***Finansering av kommunal sektor***
- ***En ny statlig desentraliseringsreform fundert på foreslåtte tiltak i NOU 2020:12.***
- ***Arbeidsinnvandring***
- ***Gratis barnehage og SFO***
- ***Landbrukspolitik og satsing på grønne næringer***

Med hilsen

Stor-Elvdal kommune

Dette brevet er elektronisk godkjent og sendes derfor uten signatur.

Eventuelt svar på dette brevet sender du til postmottak@stor-elvdal.kommune.no merket 2020/2346.